

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsplanering,
trädgårds- och jordbruksvetenskap

Dialog för trygg naturmiljö vid förskolan

Dialogue for secure natural environment at preschool

Malin Heij

Självständigt arbete 15 hp
Natur, hälsa och trädgård, magisterprogram
Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU
Alnarp 2013

Dialog för trygg naturmiljö vid förskolan

Dialogue for secure natural environment at preschool

Malin Heij

Handledare: Fredrika Mårtensson, SLU, Institutionen för Arbetsvetenskap, Ekonomi och Miljöpsykologi

Examinator: Mats Gyllin, SLU, Institutionen för Arbetsvetenskap, Ekonomi och Miljöpsykologi

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: A1E

Kurstitel: Landskapsarkitekturens miljöpsykologi - självständigt arbete

Kurskod: EX0616

Ämne: Landskapsarkitektur

Program/utbildning: Natur, hälsa och trädgård, magisterprogram

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsmånad, -år: december 2013

Omslagsbild: Malin Heij

Serienamn: Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: ***naturmiljö, förskolegårdar, trygghet, fokusgrupp, samverkan, dialog***

Sammanfattning

Det finns inga hinder att utforma en trygg naturmiljö vid förskolan om det sker en samverkan mellan förvaltning, skötsel och förskola. Barn utforskar sin omgivning genom lek. Inspirerande miljöer ger nya impulser till leken och naturmiljöer har de egenskaper som främjar fri äventyrlig fysisk aktivitet. Platser för lek ska vara utformade så att risker för olycksfall begränsas. Många av dagens förskolegårdar erbjuder inga utmaningar för barnen. Att komplettera utemiljön med naturelement är möjligt att göra utan att säkerheten äventyras. Dialog mellan förvaltning, skötsel och förskola är en förutsättning för en utveckling av utemiljön ska kunna ske. Det är viktigt att man har barnens behov i fokus och ser möjligheter istället för svårigheter. Slutsatser från fokusgrupper med olika aktörer visade hur en dialog kring förslag på nya inslag av naturelement uppfattades leda till förslag som kunde bidra till en trygg och stimulerande utemiljö på förskolan.

Abstract

There are no barriers to design a safe natural environment at preschool when management, care and preschool cooperate. Children explore their environment through play. Natural environments provide new impulses and encourage free adventurous physical activity. Places for play should be designed so that risks of accidents is limited. Many of today's preschool playgrounds offer no challenges for the children. Supplementing with natural elements is possible to do without compromising security. Dialogue between the management, care and preschool is a prerequisite for the development of the outdoor environment. It is important to have children's needs in mind and see opportunities instead of problems. Results from focus groups showed how a dialogue concerning implementation of natural elements were regarded as contributing to suggestions that could make the outdoor environment at preschools safe and stimulating.

Förord

Jag har en bakgrund både som arkitekt och som barn- och ungdomspedagog. Under min yrkesbana har jag jobbat med att skapa hus och rum för att uppfylla olika funktioner i en estetiskt tilltalande miljö och med att hitta inspirerande metoder och samarbeten inom ramen för pedagogiskt arbete. Min utgångspunkt är att man med en mer naturlig miljö kan inspirera de vuxna till att använda utemiljön i större utsträckning i det pedagogiska arbetet och att barnens lek kan bli mer kreativ och mindre konfliktfylld.

På en informationskväll fick jag höra en säljare av lekredskap argumentera för underhållsfria lekplatser i metall, gummi-asfalt och konstgräs. En bild visades på en rutschbana som ledde ner till en platt yta med knallblå gummi-asfalt, omgärdad av en betongmur. I mina ögon såg det sterilt och oinspirerande ut. Detta var något som säljaren menade fastighetsförvaltare efterfrågade. I nästa andetag fick jag veta att barns behov har ändrats sedan vi själva var små. Jag fick rysningar. Vad är det som ska styra utformningen; enkelt att underhålla eller roligt att leka? Har barns behov verkligen ändrats? Är inte behoven för lek och utveckling desamma nu som då? Efter två års studier i Alnarp med en ständig hallelujastämning till naturen kändes krocken total och irritationen stor. Något måste göras, barnen måste erbjudas naturmiljöer som också fungerar ekonomiskt för fastighetsförvaltare.

I ett tidigare projekt inom programmet Natur, hälsa, trädgård på SLU Alnarp var jag del av ett grupparbete som handlade om hur man på en mellan- och högstadieskola kunde utveckla skolgården för att i större utsträckning få användning för den i undervisningen. Dåvarande rektorn tyckte att idéerna var spännande och att förslagen gick i samma tankebanor som han själv hade haft under åren. Rektorn slutade sitt uppdrag och anställdes i stället som samordnare för undervisning-, kultur- och fritidsförvaltningen i kommunen. Senare under året sammanförde han mig och en förskolechef då han trodde att ett samarbete kunde vara intressant för oss. Förskolechefen hade en ambition att förändra två intilliggande förskolegårdar så att de fick mer inslag av natur och att man skulle kunna bedriva den pedagogiska verksamheten i högre grad utomhus. Hon behövde hjälp hur man skulle lösa det i praktiken. Det skulle fortfarande vara säkert och hur skulle förvaltningen ställa sig till naturinslagen? Med andra ord: vilka hinder kunde finnas för att genomföra naturmiljöer på förskolegårdar? Detta blev utgångspunkten för mitt examensarbete. En verklighet som vill ge barnen en trygg och säker naturmiljö.

Tack till min handledare Fredrika Mårtensson, lektor på institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi SLU, för stöttning genom hela arbetet och för din entusiasm kring ämnet natur och förskolegårdar.

Tack till förskolechef och personal, fastighetschef samt skötselentreprenör på de förskolor jag undersökt, för ert deltagande. Hoppas några idéer blir förverkligade.

Tack till samordnaren för undervisning-, kultur- och fritidsförvaltningen som initierat till samarbetet. Jag önskar att fler lyssnar till ditt engagemang kring barn och utemiljö.

Tack till alla lärare och kurskamrater på programmet Natur, hälsa och trädgård i Alnarp, som delgett sina kunskaper i ett öppet lärande klimat. Ni har gett mig energi, inspiration och delat frikostigt av era åsikter.

Innehållsförteckning

Förord.....	4
Bakgrund.....	6
Teoretiska utgångspunkter.....	8
Barn och gröna utemiljöer.....	8
Trygghet och säkerhet.....	12
Syfte och frågeställningar.....	14
Syfte:.....	14
Frågeställningar:.....	14
Metoder.....	14
Steg 1.....	15
Platsinventering.....	15
Fokusgrupp.....	15
Behovsanalys.....	15
Steg 2.....	16
Utmaningarna.....	16
Fokusgrupper.....	16
Metoddiskussion.....	17
Resultat.....	18
Platsinventering:.....	19
Förskolechefens visioner för utemiljön.....	23
Personalens värdering av befintlig miljö.....	23
Behovsanalys.....	24
Utmaningar.....	25
Utmaning A: vattenlek.....	25
Utmaning B: att klättra.....	27
Utmaning C: kojor.....	29
Utmaning D: det vilda.....	31
Summering av analyserna.....	33
Diskussion.....	34
Referenser.....	37
Bilagor.....	39

Bakgrund

Barn idag lever i en vardag som är fylld av olika organiserade aktiviteter. Den tid de har att vistas ute till vardags under spontana former är i stor del på skolgårdar och förskolegårdar. Därför är det av stor vikt att miljön kring omsorgsverksamheterna erbjuder en utvecklande miljö, gärna med inslag av natur. Det finns annars risk att barn går miste om den rika möjlighet som naturmiljön erbjuder. Forskningen visar att vistelse i naturen på flera områden påverkar människan positivt. Det gäller så väl det sociala samspelet, utvecklingen, lärandet och hälsan. Studier visar att vid sandlådor som är inbäddade i grönska fördjupas barnens samvaro och att de är mer fysiskt aktiva i gröna miljöer. Där det finns en bra utemiljö ser de vuxna till att barnen vistas mer utomhus. Man har även funnit att förhållningssättet till barnen ändras när man går ut. Aktiviteterna blir mindre organiserade av vuxna och barnen får i högre grad reda ut konflikter själva. De vuxna tar ett steg åt sidan och deras uppgift blir mer att övervaka säkerheten och att finnas till hands. När barnen är ute suddas gränserna ut mellan ålder, kön och kulturell bakgrund och de leker tillsammans. Den forskning som finns idag talar också för att gröna utemiljöer som inspirerar till mycket rörelse och positiva upplevelser av naturen ger en aktiv livsstil som vuxen. (Mårtensson 2009a, 2012a, 2012b)

Från tidig ålder är den kontakt barnen får av naturen i sin vardagsmiljö grundläggande för deras uppfattning av naturen. För att uppleva landskapet använder barn hela sin kropp, sina känslor och sin intelligens. Upplevelsen tolkas känslomässigt och när engagemang och intresse väcks hos barnen aktiveras möjligheten till lek och utveckling. I naturen finns mycket material och förutsättningar som gör leken intressant. Löst material som pinnar, stenar, växter och djur men även dofter, ljus, vind och temperatur som kan ge inspiration till leken. För att leken ska kunna utvecklas behövs även tid för att vara ostörd, att undersöka och reflektera. (Grahm 1997) Årstider och väder växlar och när man är ute sker händelser i gårdens omgivning som inte går att styra. Det gör att barnen måste vara mer uppmärksamma och omgivningens impulser ger spänning och variation. En av de faktorer som gör naturmiljön positiv för hälsan är det visuella intrycket som grönska ger. Det verkar vilsamt och bidrar till ett bättre socialt klimat. (Mårtensson 2012 b)

I läroplanen för förskolan lägger man stor vikt vid ett livslångt lärande. I förskolans uppdrag ingår att "förskolan ska erbjuda barnen en trygg miljö som samtidigt utmanar och lockar till lek och aktivitet. Den ska inspirera barnen att utforska omvärlden" (Skolverket 2010 s.6). Detta gäller både för ute- och inomhusmiljö. Verksamheten ska ta hänsyn till alla barns förutsättningar, både fysiska, psykiska och sociala, för att främja lärande och kunskap. För att detta ska kunna ske ska både det pedagogiska arbetet och miljön ge stimulans. "Barnen ska kunna växla mellan olika aktiviteter under dagen. Verksamheten ska ge utrymme för barnens egna planer, fantasi och kreativitet i lek och i lärande såväl inomhus som utomhus. Utomhusvistelsen bör ge möjlighet till lek och andra aktiviteter både i planerad miljö och i naturmiljö" (Skolverket 2010 s.7). Miljö- och naturvårdsfrågor ska vara en del av arbetet på förskolan och man ska verka för att barnen ska få en förståelse för naturens kretslopp och hur man i vardagslivet kan bidra till en bättre miljö. (Skolverket 2010) Likheter mellan att så ett frö, se det gro och växa för att sedan skörda eller beskåda dess skönhet och tillväxt och att följa barns utveckling är många. Med odling som pedagogiskt verktyg kan man träna samarbete och problemlösning och delta i ett större sammanhang. Traditionella ämnen som naturkunskap, matematik och språk kan ha utgångspunkt i odlingen och skapa en förankring i barnens verklighet. (Olsson 2002)

Med den entusiasm vi har när vi föds lär vi oss att rikta viljan mot specifika mål och att se både helhet och detaljer. Detta tar tid och kräver utveckling av muskulatur och jämviktsorgan för att samordna rörelser. I vild lek tränas koordinationen mellan ögonrörelser och kroppsrörelser men också begreppsuppfattningen. Den senare är viktig för att förstå språk, för att läsa och skriva. Den delen av hjärnan som orienterar oss i det tredimensionella rummet, höjd, djup och rymd utvecklas när barnen springer, hoppar, gungar, snurrar, rullar, ålar och dansar. I träningen av att få balans och styra sina kroppsrörelser kommer barnen trilla och kanske slå sig. Men det är en förutsättning för att lära sig sin kropps möjligheter och begränsningar och att kunna göra en riskbedömning. En förutsättning för att använda den intellektuella förmågan fullt ut är att man kan hantera sin kropp ordentligt. (Lenninger & Olsson, 2006)

I skolinspektionens kvalitetsgranskning 2012 (Skolinspektionen 2012) riktas kritik mot att flera förskolor saknar en pedagogisk tanke för lärandet kring matematik, språk och teknik i vardagens utemiljö.

”Utevistelse är en självklar del av förskolornas vardag. Trots detta konstaterar granskningen att många förskolegårdar är förvånansvärt tråkiga och oinspirerade ur lärandesynpunkt. Alla har ett grundutbud med sandlåda, gungor och vanligtvis ett lekhus, samt cyklar och lite andra traditionella redskap för utelek, och ofta en asfaltsbelagd yta för cykling. Många förskolor ser utevistelsen mest som ett tillfälle för barnen att träna motorik och ”få frisk luft”, vilket ju är viktigt i sig och en del i förskolans uppdrag, men det sker ofreflekterat. Förskolorna utnyttjar inte möjligheterna som finns till lärande för barnen på förskolans gård och dess omgivning” (Skolinspektionen 2012 s.27).

Men rapporten lyfter även fram goda exempel som genomförts på andra förskolor. Man har löst byggmaterial som barnen kan använda, gör naturvetenskapliga utflykter varje vecka eller aktivitetsrum utomhus som ökar kreativiteten hos barnen. ”Lärande sker i samspel med omgivningen, med människor såväl som fysisk miljö, vilket innebär att det är viktigt vad barnen möts av i förskolans rum” (Skolinspektionen 2012 s.27).

Skolgårdar och förskolegårdar används inte bara för rast och lek, utan fungerar även som klassrum. Därför finns det ett behov av att anpassa utemiljöerna så att det främjar pedagogiskt arbete. Detta ställer krav på förvaltning och underhåll av gårdarna så att platser för samling och genomgångar finns. Ansvar för utemiljön kring skolor och förskolor har två huvudförvaltningsområden. Den ena är skolförvaltningen med utbildningsuppdrag och den andra är fastighetsförvaltningen som ansvarar för anläggning, skötsel och underhåll. Ofta är dialogen mellan de olika förvaltningarna och mellan förvaltning och pedagoger begränsad. Det kan bero på okunskap kring den andra enhetens förutsättningar och hur man önskar att bedriva den vardagliga verksamheten. Förvaltare och skötselentreprenörer av gårdarna har en kompetens kring utemiljön som skulle kunna utnyttjas på förskolorna. En dialog mellan förvaltning och brukare skulle kunna ge metoder för hur man kan utveckla den pedagogiska verksamheten. (Åkerblom, Olsson 2003)

Det är av många olika skäl angeläget att hitta former för att låta naturen ta plats i barns utemiljö. Utmaningarna är flera. De teoretiska kunskaperna från forskningen ska omsättas i praktiken. Platsens förutsättningar är olika för varje projekt. Resultatet ska ge en inspirerande lekmiljö för barnen utan att riskera att de råkar ut för allvarliga skador. Några säkerhetsföreskrifter utformade för gröna miljöer finns inte. Därför måste de regler som finns för byggd miljö översättas till naturelement. Förutom fysiska faktorer ska samarbetet mellan

olika aktörer fungera. Fastighetsägare, skötselentreprenör och förskolan har olika önskemål och förutsättningar för sitt arbete med förskolegårdarna. Målsättningen är att avhjälpa de hinder som finns för att utforma naturmiljöer på förskolor.

Teoretiska utgångspunkter

För att förstå hur naturen ska kunna integreras krävs kunskaper kring hur barn leker, vad som är viktigt för att leken ska komma till stånd och på vilket sätt naturen spelar in i detta. Men även hur det sociala samspelet och den personliga utvecklingen påverkas av gröna miljöer. Forskning har gjorts och pågår fortfarande kring det komplexa samspelet mellan barn och natur.

Barn och gröna utemiljöer

Barns platser

Platser för barn är platser designade och organiserade av vuxna för barn. Dessa platser är lätta att identifiera. Ofta är det lekplatser eller lekredskap. "Barns platser" är platser som barn väljer att leka på, platser som barn relaterar till och pratar om. Det kan vara svårt att se var barns platser finns, barn behöver peka ut dem eller identifieras vid observationer av barn. Rasmussen (2004) definierar barns platser som ställen där barn träffas och har en upplevelse med en speciell mening eller lek kopplad till platsen, samt att platsen förknippas med känslor. För barn är flera aspekter viktiga för en plats, användbarhet, kunskapen om och känslan för platsen. Även samspelet emellan aspekterna har betydelse. Ibland kan barns platser och platser för barn vara den samma. Ur en vuxens perspektiv kan barns platser ibland se skräpiga och stökiga ut. Grenar, stenar, brädor och annat material kan ligga i högar som bara de invigda vet vad de innebär. Men för dem som vet, kan det i leken vara mat, hus, djur eller gränser. Barns platser kan finnas i flera år eller ibland bara under en kort period. Årstider och väder kan ge upphov till nya tillfälliga platser, som vattenpölar, snö eller is. Barns platser är skapade i olika kontext, formade i sociala sammanhang eller för att fylla ett individuellt behov. Barn har behov av att skapa egna platser. Det är en viktig del i barnens utveckling att själv få skapa och tydliggöra sitt fysiska rum. Det är viktigt att tillåta barnen att forma och prägla platsen så det kan bli barns platser. Ett exempel på barns platser är kojor. Ofta har kojan utgångspunkt i något rumsskapande, exempelvis ett träd, en buske eller en sten. Om det finns större buskage eller häckar så byggs kojorna inne i vegetationen. Kojor av naturmaterial med insynsskydd är de mest intressanta. Beroende på barnens ålder och behov av trygghet varierar kojornas placering i förhållande till var de vuxna befinner sig. En del kojor är hemliga och avskilda, andra är mer öppna. (Kylin 2005)

Vidlyftig lek

När barn leker utforskar de sin omgivning. I positiva utemiljöer uppstår lek som skapar fri äventyrlig fysisk aktivitet. Denna vidlyftiga lek kan också ge möjlighet till mental återhämtning. (Mårtensson 2012b) Inspirerande miljöer ger nya impulser till leken som ger leken ny energi och riktning. Naturmiljöer har de egenskaper som främjar vidlyftig lek. Enligt Mårtensson (2012a) kännetecknas den vidlyftiga leken av:

- Fri rörlighet: frihet att röra kroppen och att använda löst material ex stenar, löv och pinnar. Naturmaterial som räcker till alla som gör att konflikter kring materialet undviks.

- Lekens tema växlar: barnens uppfattning kring lekens innehåll kan variera men samtidigt samspela. Lekförloppet kan omvandlas under lekens gång och anpassas till individen.
- Platserns användning växlar: Det är enklare att ansluta eller dra sig ur leken utan att leken störs. Funktioner tilldelade naturelement är inte lika exakta som lekredskap.

Rishtagande

Barn söker olika former av rishtagande i lekar. Det är en del av utvecklingen, att utmana och lära sig bemästra olika faror. Sandseter (2010) har i sin forskning funnit sex kategorier av riskfylld lek.

- Höga höjder och fallrisk. Att klättra är den mest populära aktiviteten. Att klättra är spännande och utmanande. Även att hoppa från både fasta och rörliga ytor. Andra aktiviteter som innefattas i denna kategori är att hänga, svinga sig och att dingla.
- Vara nära farliga element. Lek vid exempelvis branter, bergshällar och vattendrag. I vissa fall är barnen uppslukade i sina lekar och märker inte faran. I andra fall söker sig barnen till de mer utmanande miljöerna och det är en viktig del av deras lek.
- Hög hastighet. Lek med okontrollerad hastighet som kan leda till kollision med något eller någon. Att gunga är också populärt. När barn gungar provar de nya mer riskfyllda sätt att gunga. Som att snurra gungan eller att krocka två gungor mot varandra. Att glida ner med hög fart från branta kullar eller bergshällar är också något som barn gillar. De provar olika sätt att glida, på magen, med huvudet först eller flera barn på ett led. De kan ta sig nerför branter med cykel eller genom att springa.
- Farliga verktyg. Barnen använder pinnar, knivar, hammare och pil och båge.
- Styrkemätning. Tuff lek som brottning, låtsasslagsmål, fäktning med pinnar. Lek med hotande atmosfär, arga miner och morrande, rytande ljud. Rollekar med superhjältar eller karaktärer från film och tv.
- Gå vilse. På förskolor som inte är inhägnade kan barnen ge sig ut på mindre upptäcktsfärder och där är risken att gå vilse eller komma bort påtaglig. Denna situation kan även upplevas vid utflykter utanför förskolans område. Många gånger kan barnen känna en frihet och nå bättre möjlighet att leka, utan personalens övervakande.

Landskapet leker med barnen

Utformningen av miljön påverkar barnens lek vilket gör att lekbeteendet varierar på olika gårdar. Det finns utemiljöer där leken har svårt att komma igång medan på andra gårdar startar leken så fort barnen kommer ut. Det blir mer fysisk lek där de har mycket stora ytor, mycket grönska och stor variation. De bästa miljöerna skapar lekar som växlar mellan det lugna och det intensiva. Då kan det upplevas som om landskapet leker med barnen lika mycket som om barnen leker i landskapet. Leken i de gröna miljöerna engagerar både flickor och pojkar och gör att de leker tillsammans i större utsträckning än inomhus. Studier visar att barn som leker i rymliga gröna och varierade utemiljöer har bättre koncentrationsförmåga och möjlighet till rekreation. Förväntningar på vad vi ska göra och hur vi ska vara skiftar mellan olika platser. Studier visar att utemiljön ofta upplevs som friare och mindre kravfylld. (Mårtensson 2009a, 2012a)

Utvecklingen av kroppen och sinnena sker i samspel med omgivningen. Därför är de erbjudanden som finns i miljön avgörande för möjligheten till utveckling. Den befintliga miljö som finns kring förskolor bygger på att de flesta vuxna finns i zonen närmast byggnaden. Här brukar det finnas planteringar, sandlåda, bord och bänkar. Längst bort från huset längs med

tomtgränsen finns buskar och träd och här är de vuxna inte lika närvarande. Det gör att barnen kan välja vilken trygghetszon de känner att de vill vara i. Barnen kan börja nära de vuxna och ge sig ut på små upptäcktsfärder i det vildare området allt eftersom de känner sig säkra. Att själv välja väg och att orientera sig är viktiga förutsättningar för oss. Det är en miljökompetens som utvecklas tidigt. På denna upptäcktsfärd kan man börja hitta egna platser och kanske göra kojor. Redan i den närmsta trygghetszonen börjar barnen leka med löst material. De stampar i vatten, gräver, samlar pinnar och stenar, de experimenterar och formar sin omgivning. Leken med löst material fortsätter även i de områden som ligger långt från de vuxna. Ibland utforskar barnen på egen hand och andra gånger tillsammans. Det sociala samspel är viktigt. Av lekelementen är gungorna det som har störst dragningskraft. Det är både själva gungandet och den sociala gemenskapen som är attraktiv. (Mårtensson 2009a)

Gestaltning av förskolegårdar

Forskningen menar att bästa platserna för lek uppstår där miljön inte har bestämda funktioner, utan där spontanitet, kreativitet och förändring erbjuds. Miljön blir komplett först när den används. Svårigheten med att designa för lek beror på att den uppstår i relationen mellan form, agerande och behov. Leken utgår från att varje individ tolkar en plats och provar den fysiskt för att definiera dess sociala potential. Därför kan okompleta, diffust utformade platser skapa möjligheter till kreativ lek. (Stevens 2007)

Baserat på lekstudier (Mårtensson 2004, Grahn mfl 2007) av Mårtensson har Grahn listat rumsbegrepp för en förskolegård.

1. Entrézon. Gränsområde mellan ute och inne. Närhet och tillgängligt. Att ta sig in och ut med lätthet, sittplatser och skärmtak. Trygghet för de minsta barnen. Nära till de vuxna.
2. Lekbaser. Dynamiska centra där många lekar uppstår som involverar flera barn. Det finns utmärkande element som fungerar som utgångspunkt för leken och med rymd/stor yta runt omkring.
3. Lugna områden. Platser vid sidan om. Här leker man själv eller med några få. Man pratar, vilar, och fantiserar.
4. Anhalter. Sekundära baser. Platser för mindre grupper som ofta får namn av barnen. Anhalterna bildas i sammanhang med lekbaserna.
5. Dynamiskt område. Öppna platser med yta för fartfylld lek. Områdena finns mellan lekbaserna och anhalterna ligger i kanten av de dynamiska områdena.
6. Platser för utpräglat sinnliga lekar. Platser med naturmaterial som sand, vatten, buskar, löv, sten mm. Dessa platser kan finnas i eller kring alla de andra platserna, men framför allt i de lugna områdena. De ger leken ett mer intressant innehåll.
7. En gradient från trygghet till utmaningar. Gården som helhet som utformas med trygghet nära byggnaden och de största utmaningarna längst bort från entréerna ger plats för både yngre och äldre barn att vistas på samma gård. De yngsta håller sig närmast entrézonerna och vågar sig så småningom längre bort mot det vildare och mer naturlika.

Natur och lekredskap

Placeringen av lekredskapen och grönzonerna i förhållande till varandra hjälper eller hindrar den vidlyftiga leken. En bedömningsmetod har tagits fram för att kunna göra jämförbara miljövärderingar, Outdoor Play Environment Categories (OPEC). (Mårtensson 2009b) Man gör

en bedömning av den totala ytan, mängden vegetation och kuperat landskap samt integreringen av lekredskap, vegetation och öppen yta. (Se bilaga 1) (Mårtensson 2012a) Kombinerar man öppna ytor med buskar och träd, på kuperad mark så ger det en miljö med höga OPEC-poäng. Fördelen med den miljön är att barnen blir mer fysiskt aktiva, får lagom mycket UV-strålning och ger bättre koncentrationsförmåga.

Byggnadens placering på tomten är också viktig. Bra utformning kan främja kontakten mellan ute och inne. Med naturmiljön kan man få platserna att vävas samman och skapa ett landskap där den vidlyftiga leken kan äga rum. (Mårtensson 2012b) De förskolegårdar som saknar utvecklande utomhusmiljöer skulle kunna kompletteras med lekstråk eller lekknoder så att fler miljöerbjudanden skapas. Leknoderna och stråken består av element som gör det lekfullt att ta sig fram. (Mårtensson 2009a)

Det som gör att lekmiljöer blir roliga är möjligheten till de aktiviteter som erbjuds, miljöerbjudanden. Barn gör sällan skillnad på plats och aktivitet. Men platser som de upplever att de kan påverka och använda på alternativa sätt än det var tänkt, upplevs som fascinerande. Lekplatser och lekredskap som är placerade intill uppvuxna skogsliknande områden föredras och upplevs mer problemfria. Om en lekmiljö är omgiven av gröna miljöer skapar det en mer omslutande plats som är behagligare att vistas i. Bäst är det om grönområdena har en varierad, vild växtlighet. De naturlika inslagen behöver inte vara stora, det viktiga är att de skapar ett komplement till lekutrustningen där barnen kan skapa sina egna platser. Hur man placerar lekutrustningen i förhållande till grönområdet är avgörande för hur samspelet mellan natur och lekredskap kommer att fungera. (Jansson 2009, 2008)

Nebelong (2004) är verksam landskapsarkitekt i Köpenhamn och har designat många lekplatser och skolgårdar. Hon anser att många vuxna tror att all design som har med barn att göra ska vara färgglad. Istället förespråkar hon naturliga färger som ger mindre intryck och gör att barnen kan slappna av. Det betyder inte att man måste utesluta färger helt, men att de kan användas i mindre utsträckning. Råd inför planering av lekplatser:

- Observera barn när de leker och lyssna på deras önskningar.
- Använd barnen önskningar kring miljön i utformningen av platsen.
- Tänk på att barn och ungdomar är en samling individer med olika behov, ålder och möjligheter.
- Fundera kring hur det såg ut på de platserna som du lekte på som barn? Vad var mest spännande och upplevelserikt?
- Planera många olika sorters växter så att platsen ändrar karaktär under årstidsväxlingarna.

Genom att i större utsträckning integrera natur på förskolegårdar ökar möjligheterna för en utmanande och utvecklande miljö för lek och lärande. För anlagda lekmiljöer, som förskolegårdarna till största delen är, finns det krav på utformningen sett ur ett säkerhetsperspektiv.

Trygghet och säkerhet

Trygghet är bland de mest grundläggande behoven vi har. Om vi inte känner oss trygga kan vi inte tillägna oss de erbjudanden som finns omkring oss. Maslow (1970) lanserade en behovspyramid som bygger på att allt eftersom behoven de lägre nivåerna tillfredsställs blir de högre målen viktiga. Behovet av trygghet ligger på det andra steget, efter att de mest primära drifterna som hunger, törst, värme och sömn är tillgodosedda. De högre nivåerna handlar om kärlek och gemenskap, uppskattning och självförverkligande. Trygghet kan handla om emotionella upplevelser, visuella tolkningar och erfarenheter. Det handlar även om att den fysiska miljön upplevs säker att röra sig i oavsett kroppsliga förutsättningar. På förskolan gäller det både för det enskilda barnet, dess föräldrar och personalen. Förutsättningen för att personalen ska låta barnen röra sig fritt och få dra sig till mer undanskymda platser är att de upplever en trygghet kring barnens säkerhet. De har det dagliga ansvaret för uppsikten kring barnen. Tryggheten finns både i den fysiska och psykiska upplevelsen av situationen. (Grahnmöl 2007) Den fysiska miljön kan skänka trygghet i kontinuitet och anknytning. Framförallt naturen har en förmåga att ge tröst och trygghet i svåra perioder. (Ottosson 1997) En sten eller ett träd har en förankring i historien som upplevs stabil och kräver inget av oss tillbaka på ett sätt som andra människor kan göra. Searles (1960) menade att barn först måste lära sig att hantera de enkla relationer man kan ha till naturens döda ting som stenar, för att sedan gå vidare till levande växter, djur och sist till de mest komplicerade relationerna med andra människor. På samma sätt kan naturen erbjuda en form av trygghet för barnen även på förskolegården. Säkerhet är det som vi kan avläsa med besiktningar och kontroller av den fysiska miljön. Det handlar om att minska risken för skador och att barn kommer bort genom rymning eller kidnappning. Säkerheten regleras även med rutiner för personalen i deras dagliga arbete. Antalet anställda och barngruppernas storlek påverkar möjligheten till uppsikt över barnen. Aktiviteterna anpassas till personaltätheten. Säkerheten är en del av tryggheten.

Flera lagar och regelverk finns för att minska olycksriskerna vid anlagda lekmiljöer. Några behandlar frågorna mer generellt medan har specifika förhållningsregler. När de ska användas i praktiken sker det ofta genom tolkning av reglerna. Ansvaret att följa lagarna och att lekmiljöerna kontrolleras har fastighetsägaren. Vid besiktningen följer man de lagar och föreskrifter som är tillämpliga för att bedöma säkerheten. (Konsumentverket 2013)

Enligt Plan- och bygglagen (2010) ska underhåll av lekplatser ske så att risker för olycksfall begränsas. Kommunens byggnadsnämnd är tillsynsmyndighet för säkerheten på lekplatserna i kommunerna. Produktsäkerhetslagen (2004) kräver att varor och tjänster som säljs av näringsidkare till kommunerna ska vara säkra. Tillsynsmyndighet för att säkra varor och tjänster är konsumentverket. I Boverkets Byggregler (2013) anger man att fasta lekredskap skall vara så anordnade att man begränsar risken för personskador. Underlag till gungor och klätterställningar ska vara stötdämpande. Sedan 1999 gäller Europastandarden EN 1176-1177 (2008). Standarden reviderades 2008 och innehåller minimikrav för säkerhet och används vid bedömning av säkerheten för en produkt enligt PBL och PSL. Om en näringsidkare väljer att inte använda sig av standarden måste produktens säkerhet kunna påvisas på annat sätt. Det är formellt frivilligt att följa en standard om det inte finns en hänvisning till standarden i en lag eller föreskrift. Men den kan även ingå som underlag vid en upphandling och måste då följas. Standarden redovisar allmänna säkerhetskrav och provningsmetoder, de särskilda krav som finns för gungor, rutschbanor, linbanor, karuseller, vippgungor, helt inneslutna lekredskap, tredimensionella nät, bestämning av kritisk fallhöjd samt vägledning för installation, besiktning, underhåll och drift. Målsättningen för standarden

är att förebygga olyckor och grundar sig på utvärderingar av verkliga fall där barn kommit till skada. Mått och reglering finns för öppningar, förankring och fallskydd. Här framgår storleken på säkerhetsytor för lekredskap så att olyckor förhindras. Stötdämpande material ska finnas under lekredskap med fallrisk. Även sand och grus har reglerade fraktioner. (Konsumentverket 2013, Glader 2007) (Se bilaga 2)

Valet av lekredskap påverkar driftskostnaderna. Ett tydligt samband finns mellan utrustning med hög kvalitet (= hög kostnad) och mindre driftskostnader. Orsakerna till att vissa lekredskap är dyrare är att de har längre livslängd och högre säkerhet. Malmö stad har funnit att om de ökar anläggningskostnaderna kan det på sikt sänka underhållet. Ett bra underhåll där man åtgärdar mindre fel, målar, sköter vegetationen med mera, förlänger hållbarheten på lekredskapen och minskar utgifterna. Om man låter lekredskapen förfalla tvingas man till större ombyggnader eller borttagning av lekplatserna. (Ericson 2006)

Riskfria miljöer går inte att skapa. All utformning har sina problem, fördelar och nackdelar som man får väga mot varandra. Faktorer i miljön som kan utgöra risker för skador och ohälsa har länge fått större uppmärksamhet i planeringen än vad som krävs för att göra miljön utvecklande. En av orsakerna till att säkerheten uppmärksammas mer är Barnsäkerhetsdelegationen uttalande från 2003 som handlade om att miljöer som vuxna skapat för barn måste analyseras med utökat risktänkande. Ansvar för utemiljön kring skolor och förskolor har två huvudförvaltningar. Den ena är skolförvaltningen med utbildningsuppdrag och det andra är fastighetsförvaltningen som ansvarar för anläggning, skötsel och underhåll. Ofta är dialogen mellan de olika enheterna entreprenör - brukare begränsad. Det kan bero på okunskap kring den andra enhetens förutsättningar. En dialog mellan förvaltning och brukare kan ge metoder för hur man kan utveckla den fysiska miljön och den pedagogiska verksamheten. (Åkerblom, Olsson 2003)

Syfte och frågeställningar

Syfte:

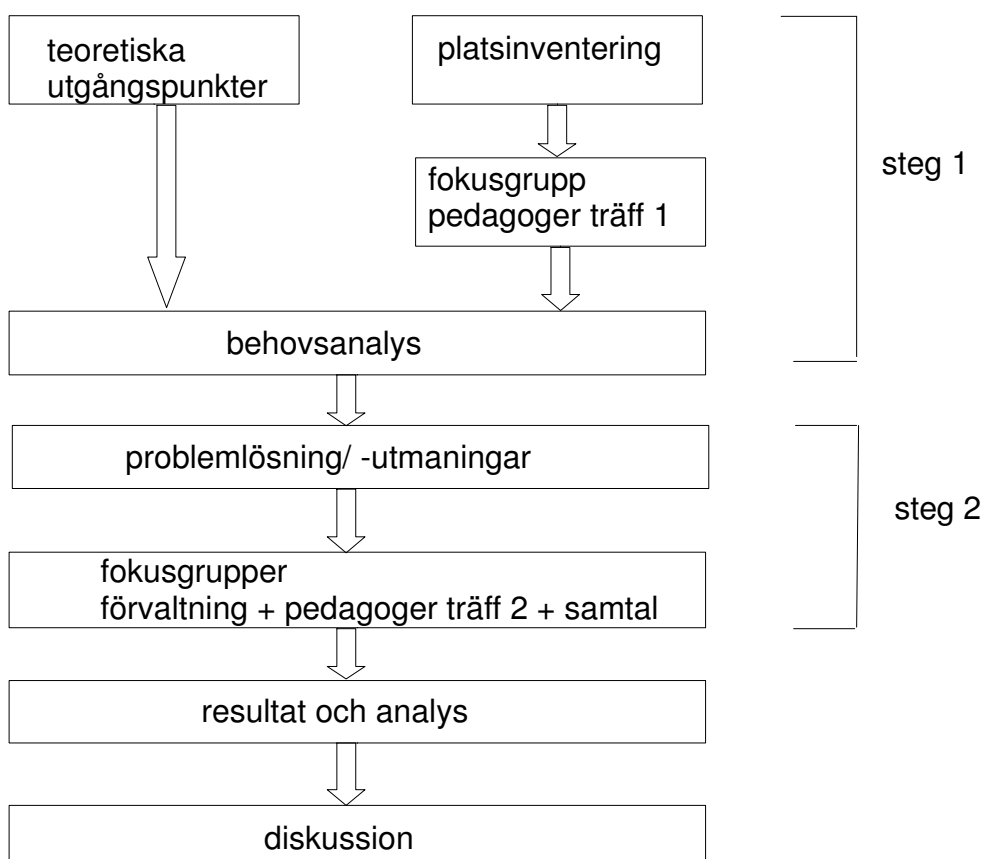
Undersöka möjligheten att anlägga en trygg naturleksmiljö vid förskolan genom att utveckla dialogen mellan förskola och förvaltning.

Frågeställningar:

- Hur kan naturmiljön utformas så den inspirerar till lek?
- Hur kan man integrera natur med lekredskap?
- Hur utformar man naturleksmiljöer som är trygga?
- Hur kan samarbete mellan förskola, förvaltning och skötselentreprenör öka möjligheten till naturmiljö på förskolan?

Metoder

Med valet av metoder hoppades jag finna en strategi för hur man kan arbeta med förskolans utemiljö som tydliggör problem och kvaliteter inför en förändring och hur man kan integrera naturen med lekredskap. Jag ville veta var gränsen går för vilka naturelement man kan införa utan att säkerheten sätts på spel. Jag valde att använda fokusgrupper för att få en bredd i samtalet samt se om deltagarna i gruppen påverkades av de andras åsikter och om nya eller gemensamma ståndpunkter kom fram. Platsinventeringen gjorde jag för att själv bilda mig en uppfattning av miljön och för att förstå de problem som beskrivs av personalen. Metoderna användes som en process i två steg. Undersökningen har gjorts på två intilliggande förskolor i en mindre kommun i södra Skåne som har en gemensam förskolechef.

Steg 1

Det första steget bestod av de teoretiska utgångspunkterna, platsinventeringen och en första träff med pedagogerna. Detta gjordes för att få fram ett underlag för hur den befintliga miljön ser ut och används och vilka behov som finns men inte uppfylls.

Platsinventering

- Besök på platsen för att bedöma fysiska förutsättningar, naturkontakt, befintlig utrustning och säkerhet. Redovisas som för- och nackdelar i resultatet.
- Samtal med förskolechefen kring visionerna för utemiljön.

Fokusgrupp

Fokusgrupp är en intervjumetod med en grupp som består av personer som kan hjälpa till att få en bred bild av en plats eller frågeställning. Eftersom intervjun sker i grupp kan olika erfarenheter, åsikter och infallsvinklar diskuteras. Det är ett sätt att nå information samt att skapa nya kunskaper och nya vägar. *Ranger & Westerberg (2004)* För att kunna leda diskussionerna och som minnesanteckning görs en ljudupptagning.

Pedagoger

Den första fokusgruppen med pedagogerna handlade om den befintliga miljön, hur den ser ut, hur den används och de tankar som pedagogerna har kring förändringen av utemiljön. Innan intervjun hade personalen fått i uppgift av förskolechefen att se hur lärmiljön på gårdarna ser ut och fundera kring vilka lekmiljöer de vill ha. Fokusgruppen bestod av fyra arbetslagsledare, två från varje förskola. Med under intervjun var samordnaren för undervisning-, kultur- och fritidsförvaltningen. Urvalet av deltagare gjordes av förskolechefen.

Träff ett:

- presentation, syftet och upplägg av intervjun
- diskussioner kring olika teman:
 - hur fungerar vardagen
 - leken och det sociala samspelet
 - säkerhet i den befintliga miljön
 - fysisk tillgänglighet
 - mental tillgänglighet
 - social trygghet, ålder/ kön/ funktionshinder
- avslutning och summering

Behovsanalys

Genom teorin, platsanalysen och träff ett med pedagogerna har jag tolkat fyra av de behov som barnen har och som jag upplevde saknades i utemiljön. Jag gjorde en kort sammanställning som jag kallar behovsanalys. I behovsanalyserna identifierade jag de problem som ska lösas och formulerade det som är planeringens utmaningar.

Steg 2

Det andra steget bestod av att finna utmaningarna för att sedan gå vidare med fokusgruppen med förvaltningen, träff två med pedagogerna och samtalet med förvaltningschefen.

Utmaningarna

Jag har valt att kalla problemlösningarna för utmaningar. Utmaningar därför att jag såg det som en utmaning att hitta lösningar på problemen med hjälp av naturmiljö. Jag valde ut fyra utmaningar som jag ansåg vara viktigast. Antalet utmaningar kan variera. Utmaningarna presenterades för fokusgrupperna med ett fotografi från gårdarna tillsammans med behovsanalysen. Sedan visades fyra till fem bilder på hur en lösning av utmaningen skulle kunna se ut med hjälp av naturmiljö. Gruppen fick delge sina åsikter kring pedagogik, lek samt säkerhet/ trygghet till varje bild. Med valet av bilder ville jag se var gränserna för utformningen gick.

Fokusgrupper

Förvaltning

Gruppens urval gjordes i samråd med förskolechefen och samordnaren för undervisning-, kultur- och fritidsförvaltningen. Inbjudan, som skickades av förskolechefen, gick till fastighetschefen i kommunen, landskapsarkitekten i kommunen, entreprenören för skötseln samt samordnaren för undervisning-, kultur- och fritidsförvaltningen. Vid intervjutillfället kom endast skötselentreprenören och förskolechefen. Landskapsarkitekten var på kurs och de övriga hade fått förhinder.

Vi diskuterade säkerhet och skötsel på två förskolor inför förändringen av utemiljön.

Intervjuns innehåll:

- I korthet en introduktion var forskningen i ämnet står idag
- Diskussion kring vad gruppen tycker är bra och vad som är mindre bra med den befintliga utemiljön
- Diskussion kring utmaningarna
- Diskussion om hur ett bra samarbete kring utformning, underhåll och skötsel skulle kunna se ut

Samtal

Eftersom inte fastighetschefen kunde delta i fokusgruppen, men jag ansåg att hans åsikter var värdefulla träffades vi i ett enskilt samtal och pratade kring bilderna från utmaningarna.

Pedagoger träff två:

Det andra intervjutillfället handlade om olika förslag på utformningar för förändring och hur pedagogerna trodde att det kunde påverka verksamheten.

- Upplägg av intervjun
- Återkoppling till första träffen
- Diskussion kring utmaningarna
- Avslutning

Metoddiskussion

Försöket med att finna en strategi, en arbetsmetod, för att få fram de behov som finns, både platsspecifika och generella, fungerade väl. Som modellen visar så ska det genomföras i en viss ordning eftersom de olika stegen bygger på varandra. En förutsättning för att förstå diskussionerna med personalen var att platsinventeringen gjordes innan träff *ett*. För de inblandade är det självklart att miljön ser ut som den gör och de refererar till specifika delar när de beskriver ett problem. För att de förslag på lösningar som man föreslår ska ha någon förankring i platsen måste ett samtal med brukarna, i detta fall personalen, göras innan. Bilderna som visades i utmaningarna gav alla en gemensam referens att prata kring och med dem som utgångspunkt kunde diskussionerna ledas vidare.

Fokusgrupp med personalen fungerade bra. De hade på förhand blivit ombudade att fundera kring utemiljön så diskussionen kunde komma igång direkt. En del ämnen som kom upp rymdes inte inom ramen för examensarbetet, men eftersom samordnaren för undervisning-, kultur- och fritidsförvaltningen satt med kunde informationen ändå föras vidare. Vid andra tillfället var de ännu mer bekväma med situationen och började direkt diskutera. Det var svårt att få till en tid för alla inblandade i fokusgruppen med förvaltningen och dessutom kom bara hälften till utsatt datum. Får man bara alla att prioritera mötet kan metoden fungera bra. Alla olika infallsvinklar är lika viktiga för en bra diskussion och en samsyn kring arbetet.

De diskussioner som kom upp inom grupperna var intressanta. Det visade på olikheter i förhållningssätt och attityder. Även lika åsikter som de inblandade trodde att den andra hade en motsatt åsikt om framkom. Det visar att gruppintervjuer kan på ett effektivt sätt påvisa var motstånd och lösningar finns. Det var även så att olikheter mellan grupperna fanns. Det är något som man i ett fortsatt arbete får diskutera med de inblandade för att veta vilka ståndpunkter som ska prioriteras.

Som strategi i ett arbete med att förändra en förskolegård tycker jag att metoderna fungerade väl. Det ger en tydlig bild av förutsättningarna och allas åsikter innan man har projekterat arbetet.

Resultat

Resultatet redovisas först utifrån steg 1.

- Platsinventeringen med en beskrivning av förskolegårdarna samt de övergripande för- och nackdelar i den fysiska miljön som jag identifierade.
- Förskolechefens visioner kring utemiljön
- Personalens värdering av befintlig miljö, en sammanfattning från träff 1.
- De fyra behovsanalyserna som ligger till grund för utmaningarna.

Sedan redovisas resultaten från steg 2. Där har jag valt att redovisa varje utmaning för sig med tillhörande resultat och analys.

- Utmaning A: vatten
- Utmaning B: att klättra
- Utmaning C: kojor och bygglek
- Utmaning D: det vilda

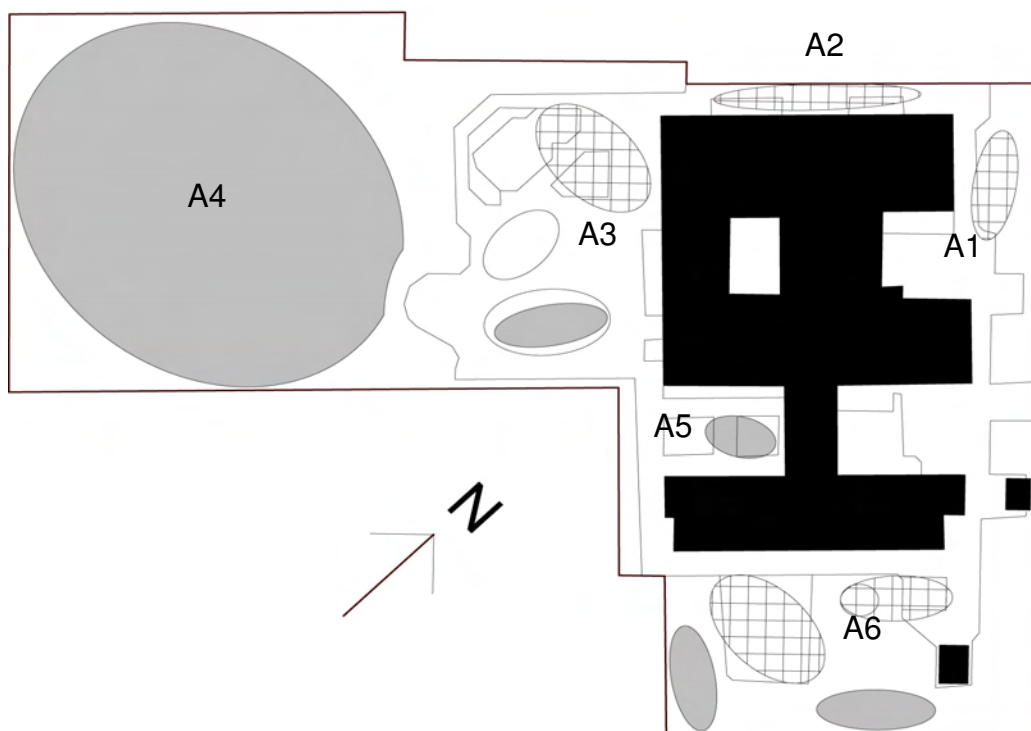
Platsinventering:

Förskola A

Förskola A finns i en liten kommun i södra Skåne. Den är placerad centralt i tätorten med närhet till kommunikationer. Intill ligger förskola B och en F-9 skola. Det finns fem avdelningar med 13-18 barn och tre vuxna/ avdelning. Förskolan ligger på en L-formad tomt och byggnaden är placerad där "benen" möts. Ursprungligen fanns både en förskola och en fritidsgård i byggnaden. Nu är den ombyggd och förskolan finns i hela huset. Gården är uppdelad med staket och grindar så att det bildas tre områden. Från parkeringen når man en smal del av gården (A1). Denna har sandlådor och balansredskap och en vippgunga för flera barn. Buskagen är nästan helt utslitna och endast ett par buskar finns kvar. Vid sidan av huset löper en smal gång (A2) längs ett nätstaket till resterande delen av gården. Denna delen av gården har en öppen yta med några lekredskap utspridda (A3). Mest olika sorters gunglek placerade som öar i asfalten. Även här är buskarna utslitna. I kanten finns en vall med gräs och på motstående sida en oval med gräs och två träd. En grillplats med några bänkar finns intill högre buskar och träd. Bortom lekredskapen finns en dunge. Marken sluttar inåt dungen mitt som en större grop (A4). Dungen består av höga träd, stora buskar, sly och stubbar. På ett ställe har barnen gjort en balansbom av en tunnare stam. Mellan huskropparna bildas en omgärdad gård (A5). Här är en stor sandlåda och intill finns några bänkar ett träd och buskar. Sista delen (A6) domineras av en gungställning och gräs. Utspritt finns också fler lekredskap och förråd. Mot staketet höjs marken och en liten sluttning bildas. Stora träd står längs tomtgränsen. Entréer finns runt hela byggnaden och tomten är inhägnad av nätstaket.

Fördelar (grå): Dungen, de stora träden och den kuperade marken. Tomtens storlek.

Nackdelar (rutig): Få lekredskap utspridda utan sammanhang. Utslitna buskar. Gården är svår att ha översikt över på grund av husets och tomtens utformning. Det är många vinklar och vrår och flera smala remsor mark runt om. Många grindar som delar av.

A1

A2

A3

A4

A5

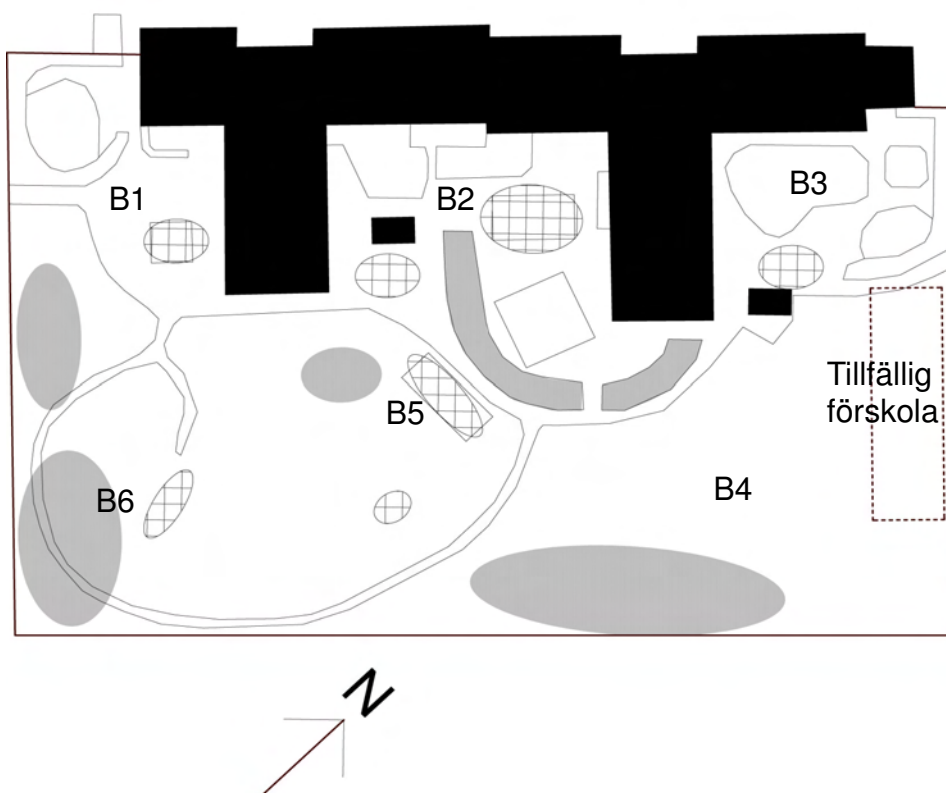
A6

Förskola B

Förskola B finns i en liten kommun i södra Skåne. Den är placerad centralt i tätorten med närhet till kommunikationer. Intill ligger förskola A och en F-9 skola. Det finns fem avdelningar med 13-18 barn och tre vuxna/ avdelning. Förskolan ligger på en rektangulär tomt och byggnaden har formen av ett F och är placerad längs tomtens ena långsida. Det finns en tillfällig paviljong placerad på gården. Den inrymmer tillfälligt en annan förskola. Entrén till gården sker genom byggnaden eller vid kortändorna av tomten. Husets form skapar tre områden närmast huset och resterande bildar ett stort område. Från södra entrén finns ett område med gungor, en sandlåda med lekhus, en bit gräs och buskar (B1). De yngre buskarna är placerade som en framtida häck runt sandlådan. De äldre buskagen i tomtgränsen. Mittenområdet har en öppen yta med sandlådor, vippgungor och gungställning (B2). Även här finns en omgärdande häck. Denna är fullt uppvuxen och barnen har lekt och gjort gångar inne i dem. Små gräsplättar och stenlagda uteplatser finns längs fasaden. Lekredskapen ligger som öar i asfalten. Norra området är anpassat för yngre barn (B3). Detta tydliggörs av att lekredskapen är mindre och ett nätstaket hindrar barnen från att springa rakt ut till det stora området, det finns dock ingen grind. På denna delen finns en gräsplätt med en liten kulle. På det stora området (B4) är den tillfälliga paviljongen placerad. Framför finns en stor gräsmatta med träd och i tomtgränsen stora buskage. I det stora området finns det tre stora pilar (B5). Intill finns en klätterställning och ett par vippgungor. Längre bort finns några vippgungor till. Det största inslaget på tomten är kullen (B6). Den är gräsklädd och har en rutschbana. Runt kullen slingrar sig en asfalterad cykelslinga. Bakom kullen finns fler buskage och träd. Tomten är stor och är enkel att ha översikt över. Bara kullen skymmer sikten i ena hörnet.

Fördelar (grå): Mycket buskar och stora träd. Stor yta. Fritt att röra sig på hela tomten.

Nackdelar (rutig): Alla sandlådor är exponerade av solen hela dagen. Lite rumsbildningar och lite lekknoder. Lekredskapen placerade utan sammanhang.

B1

B2

B3

B4

B5

B6

Förskolechefens visioner för utemiljön

Förskolechefen har en vision att båda förskolegårdarna ska upplevas som ett område. Ett vi-tänkande för barn, personal och föräldrar. Hon önskar att båda förskolorna ska vara tillgängliga för varandra. Målet är att det ska vara möjligt att flytta ut en del av lärmiljön utomhus, i enlighet med läroplanen. Det ska utveckla leken hos barnen, ge dem möjlighet att leka, kunskapen att leka. Pedagogerna ska arbeta med naturvårdsfrågor och använda motoriken för att främja läsinlärning. Det är viktigt att utemiljön är naturlig och så mycket som möjligt är av naturmaterial. Det behövs solskydd och förskolechefen önskar att det fanns bygglek och vattenlek.

Personalens värdering av befintlig miljö

I intervjun med personalen framkom hur vardagen ser ut på förskolorna. Hur det går till när grupperna ska gå ut, hur gårdarna används och var barnen leker. Personalen upplevde en del otrygga platser eller utformningar. Flertalet av dem kan lösas med tekniska åtgärder eller kompletterande utformningar.

En del av intervjun kom att handla om grindar och staket. Behovet av grindar och inställningen till dem skiftade mellan förskolorna. Men de var överens om att det behövs ett hinder en bit utanför entrézonen som fördröjer att barnen rusar ut på de stora delarna av gårdarna tills personalen har hunnit ut. På förskola A finns inga hinder förrän man kommer till tomtgränsen. På den andra förskolan, B, finns staket och häckar. Personalen tyckte att häckar eller annan växtlighet skulle vara det bästa hindret, de upplever det som en behagligare avgränsning än staket.

Det finns ett stort intresse av att ha samling och mellanmål ute. De utemöbler som finns idag upplevs inte ändamålsenliga. Bänkarna är för höga för de yngsta barnen att ta sig upp på själva, borden är för långt från bänkarna och har glipor mellan brädorna vilket gör det till svårt underlag exempelvis för att rita. Fler samlingsplatser, inte bara närmast huskropparna hade varit önskvärt. Några platser för samling av mindre grupper som inte behöver vara så formella. Stubbar, stenar eller stockar hade varit ett alternativ till bänkarna.

Solavskärmning vid sandlådorna upplevdes som ett akut behov. Alla sandlådor ligger exponerade av solen större delen av dagen. Sandlådorna används mycket. Barnen tycker om att gräva och bygga. De samlas längs kanten. Ibland gräver de i rabatterna för att leta mask. Några av sandlådorna stängs av emellanåt av personalen. Det är fel på sanden och det blir kvicksand när det är blött. Det finns sandlådor som ligger nära brunnar vilket gör att barnen håller sanden i brunnarna. Vattenlek med bana eller pump hade varit utvecklande.

Barnen gillar att åla krypa och klättra, men det finns få ställen att klättra på. De klätterställningar som finns verkar inte intressanta för barnen. De väljer att klättra i buskarna istället. Buskarna är populära och där upplever personalen att barnen kan leka vad de vill, det är kreativt och fantasirikt. Färdiga lekredskap låser ofta leken. Personalen tycker att kreativiteten är viktig i leken, den främjar samarbete och social träning. Vid den stora rutschkanan har barnen svårt att komma upp. Någon gång har det blivit ett hål under rutschkanan, men förvaltningen har byggt för hålet. De små rutschbanorna har inget vilplan innan man åker ner och barnen riskerar att falla baklänges när de ska sätta sig. Gungorna, framförallt fågelbogungorna är uppskattade. Där kan de vara flera på en gång och gunga tillsammans. Detta gäller även vippgungorna. De vippgungor som är för en person och utspridda på gården används inte, men den som är för flera leker barnen

på ofta. Personalen önskar att det fanns avgränsning i form av växter runt gungorna. En vanlig gungbräda har barnen pratat om att de skulle vilja ha. En gungbräda skulle fungera både för leken och det pedagogiska arbetet, eftersom förskolan jobbar mycket med teknik och vikter. Cykling är en aktivitet som barnen gillar. "När vi tar ut cyklarna så ser vi inte barnen för de cyklar så mycket". Bäst gillar de när de har en runda, en slinga som de kan cykla på. Personalen tror att hållplatser längs slingan skulle utveckla cyklingen. Bensinmackar att stanna till vid eller att få cykla genom buskage.

Personalen önskar att de använde skogen mer. De upplever att barnen inte får så mycket skogslek hemma. Den befintliga vegetationen är viktig att bevara. Skogen kunde kompletteras med linbana, kojor, en båt och samlingsplatser. Det finns löst naturmaterial, en del städas, men det finns tillräckligt kvar att leka med. De kojor som finns i buskarna idag fungerar bäst på sommarhalvåret då det är blad. På vintern försvinner insynsskyddet. "Barnen älskar att vara på lilla gården, framförallt på sommaren. Där finns ett litet buskage med djur och bär."

Några önskar odlingslådor medan en del har odlingslådor som inte används. Personalen tror inte att bär får vara ifred för ungdomar på kvällar och helger, men kan tänka sig att gröna växter, blommor och pumpor får vara orörda. Det finns en del fruktträd. Barnen tycker om frukten, men när det blir frukt hinner personalen inte ta hand om allt och då blir det många getingar. Detta blir ett litet orosmoment för personalen. De föreslår att fruktträden kan vara på ett område så att de kan säga till barnen att inte vara där när det blir för många getingar. Det finns en del prydnadsrabatter som nästan är helt utslitna. Kvar är öppen jord som barnen springer eller gräver i. Kullarna är populära platser och på flera ställen är slitaget så stort att gräset har försvunnit.

De delar där barnen leker bäst är buskarna, träden, cykelslingorna och de gungor som erbjuder många att delta samtidigt. Det är också detta som personalen anger är de bästa egenskaperna på deras gårdar.

Behovsanalys

Behovsanalysen grundar sig på de tidigare delarna av steg 1. Det är viktiga förutsättningar för barns lek och utveckling och problem som skulle kunna lösas med hjälp av naturmiljö.

Behovsanalysen är utgångspunkten för utmaningarna.

1. Det saknas vatten. Det bildas pölar ibland efter smältvatten eller regn. Vatten är spännande för barnen. Det går att greja med, blanda geggamoja och "soppa". Det är roligt att plaska i. Vatten kan vara farligt, men fascinerar.
2. Buskarna räcker inte till. Det klätterredskap som finns skapar ingen lek och är placerat utan sammanhang. Barnen behöver mer klätterutmaningar på olika motoriska nivåer. Det är en del av utvecklandet av motorik, balans och riskbedömning. Att kunna kontrollera sin kropp.
3. Det finns många buskar att ha som koja, men det saknas möjlighet att skapa dem själv. Barnen har ett behov att kunna gömma sig och få vara ifred. Att själv få skapa sina platser är viktigt. Kojorna har en viktig del i att utveckla sociala sammanhang.
4. Alla sandlådor finns på den mest öppna ytan på båda gårdarna samt i direkt solljus under hela dagen. Barnen tycker om både sand och jord som går att gräva i och blanda. Barnen är nyfikna och vill upptäcka, att hitta småkryp är spännande.

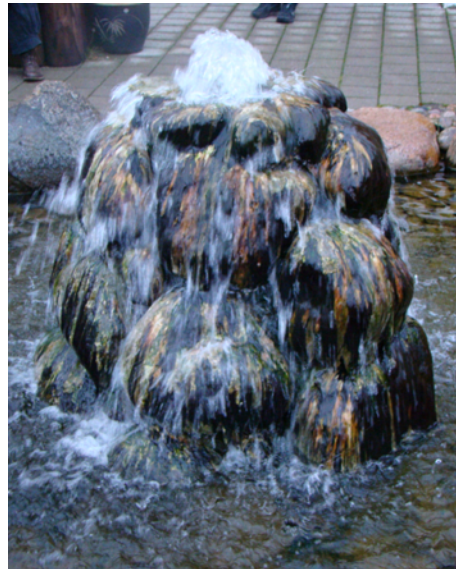
Utmaningar

Utifrån platsinventeringen och fokusgruppintervjuerna i steg 1 fann jag några problem som jag utifrån forskning och praktik på området bedömde kunde lösas med hjälp av naturmiljö. Bakgrunden till utmaningarna finns under behovsanalysen. Utmaningarna visar de bilder som grupperna fick se. De fick delge sina åsikter kring pedagogik, lek samt säkerhet/ trygghet till varje bild.

Utmaning A: vattenlek

Pump med vattenbana

Springvatten

Öppet dagvatten

Bäck

Perspektiv på utmaning A, vattenlek:

Förskolechef:

Positiv till pumpen med bana. Det är en fördel att vattnet kommer i intervaller och att man kan styra det. Det är utvecklande att vattnet rör sig. Öppet dagvatten är svårare att använda i planerad verksamhet eftersom det bara är vatten de dagar det regnar. Men det inbjuder till mer plaskande med fötterna och det tycker barnen är roligt. Att anlägga en bäck vore vackert, men en fara och ogenomförbart. Istället föreslogs att man skulle kunna använda naturmaterial till vattenbanan och plantera kring andra vattenlösningar så att naturkänsla uppstår. Springvattnet innebär en säkerhetsrisk och var inte önskvärt.

Skötselentreprenör:

Ur skötselsynpunkt innebär vatten alltid mer tillsyn. Det måste stängas av på vintern och startas på våren. Brunnarna får rensas från skräp och grus. För att det ska fungera bör man förklara för personalen hur det ska skötas och att det skrivs in i underhållsplanen. Springvattnet innebär mer skötsel än pumpen. Det öppna dagvattnet är enkelt att sköta.

Fastighetschef:

Om förskolan anser att det är viktigt med vatten så ska de få ha det.

Personal:

Alla pedagoger var mycket positiva till pumpen med bana. Det är att man kan styra det och leka med slussarna. Utvecklande och roligt för barnen och tillgängligt för alla åldrar och förutsättningar. Det skulle också vara användbart i det pedagogiska arbetet. Kring det öppna dagvattnet fanns en viss oro för drunkning om kanalen blev för djup eller bred. Pedagogerna såg rännan som ett komplement till befintliga stuprör där barnen redan idag står och samlar vatten. Det skulle ge vatten i rörelse och en möjlighet att plaska i. Ingen tyckte att springvattnet eller bäcken passade på en förskola. Springvattnet var till för parker och dekoration

Analys:

Det finns en positiv grundinställning från förskolan till vatten. Man vet att det startar leken och ger pedagogiska möjligheter. Det finns en önskan om att kunna erbjuda vattenlek. Svårigheten ligger i att utforma det så att oron kring olyckor minskar. För personalen är det viktigt att känna att de har kontroll, inga barn ska riskera att drunkna. Det verkade som om så länge vattnet var i rörelse och rann bort, inte blev stående någonstans, så var vattnet inga problem. Från skötsel och förvaltning var vatteninslagen mer ett konstaterande, det kräver mer skötsel, men det är inga svårigheter eller problem. Det går att lösa och om förskolan ser vinster i verksamheten så är det okej.

Utmaning B: att klättra

Stammar att klättra på

Komplettera höjder med nät mm

Ta sig fram mellan träden på stegar, broar och nät.

Stenar

Perspektiv på utmaning B, att klättra:

Förskolechefen:

Stammen upplevdes utmanande för barnen. Ett enkelt element men som ändå erbjuder olika svårighetsnivåer. Nätet sågs som ett bra sätt att utnyttja befintlig höjd till rutschbana. Man kan klättra både upp och ner och barnen kan ligga i nätet och titta om det finns djur i gräset.

Förslaget med att bygga på befintlig växtlighet med broar, kojor och nät sågs som positivt, möjlighet att bilda en motorikbana vilket ansågs vara intressant. Det måste finnas fallskydd vid kojorna så ingen trillar ner. Stora stenar tyckte förskolechefen var annorlunda än stammarna och växterna. De är spännande att ta på och så ligger där de är. Är stenarna bara förankrade så ser hon inget problem. Det kan vara spännande att klättra på, eller ligga på stenen och kanske leka att det är en säl. Blir det lavar vill förskolan ha kvar det. Det var viktigt att det är rundade former på stenarna så att det inte är skarpa kanter. Är det inte så högt behövs kanske inget fallskydd.

Skötselentreprenören:

Stammarna ser inbjudande ut, men frågor kring risken att man ska fastna eller falla uppkom. Även funderingar om hur man förhåller sig till sådana redskap vid besiktningen. I näten finns inget att göra ur underhållssynpunkt mer än att se att repen är hela och att ta ogräs. Varken vid olika sätt att ta sig fram mellan träden eller stenar behövs det någon skötsel, eventuellt lite blåsning mellan stenarna.

Fastighetschefen:

Tyckte det såg ut som om det kunde vara roligt att leka bland de föreslagna elementen.

Personalen:

Stor entusiasm och flera igenkännande upplevelser från när de själva var barn.

Nät på kullen gav delade meningar. Några såg det som ett kul alternativ att ta sig uppför, medan andra trodde att de minsta barnen skulle fastna med fötterna och ha svårt att komma loss. En pedagog ansåg att barnen skulle lära sig efter ett tag eller undvika att gå dit.

Personalen trodde att det kunde passa på baksidan av kullen så att det inte hindrade barnen från att åka pulka på vintern. Enbart positiva åsikter till att ta sig mellan träden på olika sätt. Det skulle vara intressant för barnen att ha ett mål att klättra till. Förutsättning är att det är utformat säkert med räcken på de högre höjderna och fallskydd på marken.

Stenarna kan vara roliga att leka på, men behöver inte vara så många eller så höga. De erbjuder flera sorters lek, man kan klättra, man kan sitta på dem vid samling eller mellanmål. Om de är flera kan de bilda mindre grottor.

Analys:

Kring förslaget om nät på kullen framkom först åsikter som verkade gälla säkerheten. Men egentligen handlade det om att personalen tyckte det var besvärligt att ta loss ev barn som fastnade med fötterna i näten. Det ger naturligtvis en arbetsbelastning om man ska ta loss barn ofta i från näten. Vad händer om man låter barnen själva lära sig att komma loss, som en annan i personalen ansåg. Det skulle egentligen inte vara en riskfull lekmiljö. Det verkade som om alla förslagen skulle kunna inspirera barnen till lek. Att kombinera naturelement bland lekredskapen och en mer byggd miljö mellan träd och buskar skulle ge en rörelse i leken och en större motorisk utmaning. Klättringsutmaningen gav ett bra exempel på att en gruppintervju med personer från olika ingångsvinklar kan öka förståelsen mellan aktörerna. Skötselentreprenören upplevde en trygghet att välja ur en lekredskapskatalog då säkerheten är reglerad från fabrikanten. När hon fick höra hur viktigt förskolechefen tyckte det var med de olika naturelementen och att man från förskolan inte upplevde det som farligt utan utvecklande, ökade hennes förståelse kring barns behov och minskade oron kring riskfylld lek.

Utmaning C: kojor

Stora gräs eller bambu

Pilhyddor

Bygglek med material och verktyg

Kraftiga pinnar, grenar och löv

Perspektiv på utmaning C, kojor:

Förskolechefen:

Stora gräs eller bambu kan upplevas som en djungel för barnen, det kan vara mysigt. Förskolechefen hade precis själv föreslagit för personalen att de skulle kunna ha pilkojor. Gärna komplettera dem med stockar intill. Förskolechefen ansåg att bygglek behövs. Förutom de kvaliteter som det ger barnen erbjuder det en möjlig del för föräldrar att engagera sig i byggandet och ev skänka material. Förskolechefen tror inte att grenarna får vara ifred från ungdomar på kvällar och helger och ser inte det i nuläget som något som fungerar.

Skötselentreprenören:

Det blir härliga ljud när det blåser i gräsen. Enkelt att sköta, bara att klippa ner gräset en gång om året. Skötselentreprenören erbjöd förskolan pilkvistar när man hamlat på vårvintern, något som annars slängs. Det finns möjlighet att bygga samman flera kojor eller göra en labyrinth. Skötseln består av ogräsrensning och om förskolan vill, att samla in löven. Påpekade att det är viktigt att tänka på att inte placera pil nära byggnaderna eller vattenledningar, då den dricker mycket och kan ge skador på fastigheten. För att förenkla skötseln kring byggleken och tydliggöra området kanske ett område skulle inhägnas.

Fastighetschefen:

Ansåg inte att man kan ta hänsyn till att ungdomar kan komma att förstöra. Han tror att vill de bränna ner något så hittar de det var som helst. Brännbart material ska dock inte vara närmre huset än 6m, ur brandsynpunkt.

Personalen:

Förskolan såg många möjligheter med både bambu och pilhyddor. Det skulle ge ett komplement till de befintliga buskarna som barnen gillar att vara i idag. Bambun behåller bladen under vintern vilket ger insynsskydd hela året. Önskan kom att få ha både stora gräs och bambu. Många idéer fanns kring hur pilhyddorna skulle gå att bygga i olika storlekar och former. Att det går att anpassa tätheten till barnen olika behov. Byggleken gav blandade reaktioner. Personalen tyckte att det kunde fungera om det var under organiserad verksamhet men inte som fri lek. De upplevde det svårt att hålla det säkert med spikar och verktyg. Lek med kraftiga pinnar för att bygga egna kojor såg personalen som roligt och något som barnen försöker göra nu, men det är svårt för material saknas.

Analys:

Inom förskolan uppkom det delade meningar kring bygglek och kojbygge med grenar. Personalens oro grundar sig på att för att de ska kunna säkerställa en trygg lek utomhus med verktyg räcker resurserna inte till. Samtidigt pratades det positivt kring de möjligheter som byggande och konstruktion ger. Öron överväger möjligheterna. Även en form av uppgivenhet kring att regler för byggleken inte kommer att hållas av barnen och att det ger en ökad arbetsbelastning att ta in material, verktyg och att dra ur spikar som sticker upp. Hur det skiljer sig från den organiserade verksamheten som de ställde sig positiv till framgick inte. Möjligt att de upplevde att de inomhus har bättre kontroll på barnen och materialen där rummen är avskiljda och det är tydligt att någon annan personal ansvarar för de barnen som inte bygger. Genom att förskolechefen och skötselentreprenören var med i fokusgruppen kom det fram att överblivet material, pilkvistarna, kunde bli kojor. Det finns kanske fler möjligheter att se vad som är skräp för en verksamhet och arbetsmaterial för den andra verksamheten. Förutsättningen är att man kommunicerar.

Utmaning D: det vilda

Holkar och bon

Låta det växa upp så det blir lite mer vilt

Skapa landskap där det är tillåtet att gräva och undersöka

Perspektiv på utmaning D, det vilda:

Förskolechefen:

Har gärna holkar och bon. Tyckte det vore trevligt att bjuda in fler invånare till förskolan, så länge det inte är råttor. Positiv till att låta det växa upp mer och låta miljön bli lite mer vild. Landskapet verkade intressant att leka i. Uttryckte att det kanske finns en osäkerhet från personalen kring vilka befogenheter de har att säga till skötselpersonalen om hur de vill ha det. De kan inte hur avtalet ser ut och vill inte ge extrajobb.

Skötselentreprenören:

Från underhållsperspektiv kan man plantera buskar och växter som främjar insekter och djur om man vet att förskolan är intresserad av holkar och bon. Som skötselentreprenör sätter man gärna fruktträd om möjligheten finns. Det går att beskära träden så att det inte blir så mycket frukt om man önskar det. Både investeringskostnader och underhållskostnaderna för dessa förslagen är låga. När det gäller markbeläggningar så är asfalt lätt att sköta och bra att cykla på. Grus och sand behöver ibland vändas och att man gräver igen gropar, men i övrigt enkelt att ta hand om. Gräs är kostsamt då det ska klippas ofta, men är oslagbart som en mjuk hård mark. Gummimattor är ett ganska nytt material. Det kan man få i många olika färger, är dyrt att anlägga och man vet ännu inte hur det åldras på lång sikt. Flis är kostsamt att underhålla för att man måste rensa ogräs för hand.

Tyckte att skötselpersonalen och förskolepersonalen borde mötas, fråga och prata med varandra. Det är de som är på plats. Om det är små åtgärder som önskas, kan förskolans personal komma ut med kaffe och prata, våga fråga.

Fastighetschefen:

Förvaltningschefen vill att man ska se möjligheterna, inte leta problem. Kontroll av säkerheten ska göras av en certifierad besiktningsman. De har protokoll som de går efter. Om någon anmärkning finns ska de rapportera det till fastighetsägaren som sedan beslutar om åtgärder. Besiktningsmännen ska kontrollera gårdarna precis som de gör med lekplatserna. Som fastighetsansvarig finns inget problem med naturmiljöer. Yttersta ansvaret för gårdarna har rektorn. Om rektorn är nöjd så är det inget problem för förvaltningen heller. Tyckte inte att förslagen med naturmiljöer såg dyra ut, de kostnader som blir får man ta ställning till efter hand.

Personalen:

Lite fundersam var personalen kring flodlandskapet och undrade om det kommer vatten i floden. Det var till en början ingen entusiasm kring landskapet, men efter att ha pratat med varandra så tyckte de att det skulle kunna vara en intressant miljö. Broar trodde de var roliga. Barnen vet att det är mer spännande att gräva i jorden. Det är där man kan hitta spännande saker. Alla var eniga om att det vore roligt att bjuda in fler invånare med bon. Barnen brukar hitta nyckelpigor.

Analys:

Det kanske är svårare att se hur barnen kan leka och vilka utmaningar det kan finnas i landskapsmiljön. Det finns inget som tydligt talar om vad man ska göra, till skillnad från klättring eller kojor. Men att låta miljön bli lite mer vild trodde grupperna kunde vara intressant. Det verkar som om val av växter görs enligt en generell policy av skötselentreprenören, men om en kund har specifika önskningsar så är det enkelt att anpassa. Det framkom att skötselpersonalen finner en stolthet i att veta de olika gårdarnas olika önskemål om skötseln. I samtalet framkom det att det kunde vara ett roligt projekt att skötselpersonalen och barnen på förskolorna tillsammans gjorde holkar att sätta upp på gårdarna.

Summering av analyserna

Fastighetschefens grundinställning till projektet var att man ska se möjligheterna istället för problemen. Han vill inte stoppa några projekt så länge det finns ekonomiska möjligheter och om förskolechefen anser att utemiljön blir bra.

Skötselentreprenören gör det som står i upphandlingsavtalet. Men om det finns andra önsksningar från verksamheten så är det inga problem att ändra avtalet. För att detta ska ske måste man kommunicera. Naturmiljöer kräver generellt mindre skötsel än prefabricerade/byggda lekredskap.

Personalen upplever att de inte har något direkt att säga till om när det gäller utemiljön. De har många idéer och önsksningar men de vet inte vart de ska vända sig med dem och om något vill lyssna. Upplevelsen från förskolan är att det plötsligt kan dyka upp ett lekredskap utan att de fått tycka till, varken om utformning eller placering. Personalen önskar mer naturmiljöer och utmaningar för barnen. De har en vilja att bedriva mer av verksamheten utomhus. De ser inte generellt att naturmiljöer skulle vara mindre säkra än den befintliga miljön med de lekredskap som finns idag.

Förskolechefen satsar stort på gårdarna. Hon vill avsätta pengar för att få en bra miljö, helst med mycket natur. För henne är det självklart att lyssna på personalen, men svårigheterna ligger i att få idéerna realiserade. Förskolechefen vet att hon har ansvaret för utemiljön både när det gäller lärmiljön och säkerheten.

Genom att använda planeringens utmaningar fick de olika aktörerna gemensamma referenser. Bilderna visade exempel på hur det skulle kunna lösas och utifrån dessa kunde diskussionen utvecklas. Olika deltagarna av innehållet i bilderna verkade göra det enklare för deltagarna att ta ställning till hur en utformning skulle påverka deras roll. Dialogen som uppstod i och med att det var en grupp med olika erfarenheter och ansvarsområden gav inblick och förståelse för andras upplevelser. De olika behov och intressen som fanns kring en utmaning diskuterades och klargjordes. Det visade att det i flera fall var missförstånd eller antaganden som varit utgångspunkten för agerande, istället för kommunikation. Detta visar att dialog i planeringsstadiet skulle kunna avväja flera av de konflikter som vanligtvis finns kring utemiljön.

Diskussion

Det kan ibland vara svårt att i samtalen få fram de bakomliggande orsakerna till åsikterna kring otrygghet. Mycket handlar om att man har ansvar för barnens liv. Detta gör att barnens utveckling får stå tillbaka. Ingen vill ha på sitt ansvar att någon skadar sig. Samtidigt behöver barnen och dras till utmanande lekar, med höjder, vatten och pinnar (Sandseter 2010). Lekredskapsföretagen har checklistor för besiktning, men när det gäller naturmiljöer verkar det som många står handfallna. Standarden gäller oavsett utformning, men från min synvinkel borde det gå alldeles utmärkt att kontrollera fallhöjden från en sten, klämrisken vid ett klätterträd eller om det finns risk för att fastna i en buske. Frågan är var risken för skador är störst, på lekredskap eller i naturen? De fördelar som naturrika utemiljöer visar i form av bättre koncentrationsförmåga, djupare kunskapsförståelse, lugnare och mer harmoniska barn, ökade hälsoeffekter, bättre utvecklad motorik och en kreativ lek (Grahns 1997, Mårtenssons 2012a) ska vägas mot rädslan att ta ansvar genom eget omdöme istället för att lämna det till någon annan.

För att få med alla de aspekter som finns kring barns behov i utemiljön krävs en ökad kunskap. Kunskapen utvecklas vid gränsöverskridande och ett intresse för andras kompetenser. Ett intresse av att bedöma naturmiljöer utifrån de lagar (Plan- och Bygglagen 2010, Produktsäkerhetslagen 2004, Boverkets Byggregler 2013 och Europastandarden 2008) som finns, i kombination med kreativitet och tekniskt kunnande bör ge de garantier som behövs för att visa att naturen kan vara en säker lekmiljö. Samverkan är bra och nödvändigt för utvecklingen. Många antaganden kring andras åsikter görs på grund av okunskap. I gruppintervjuerna framkom det att avsaknaden av kommunikation medfört missförstånd vid ett flertal tillfällen. Parterna hade handlat utifrån välvilja, men effekten blev den motsatta. Det hade underlättat om det fanns naturliga tillfällen att mötas och tillsammans utveckla miljön. Att själv utan relation till omgivningen ta ställning kan bli kostsamt, framförallt i bristen på utvecklande miljöer för barnen. Arbetsmiljölagen reglerar inte barnens vardag. De får snällt befinna sig i en miljö de inte kan påverka och hoppas att deras föräldrar, personal eller rektor ska prata för dem. Men i läroplanen för förskolan (Skolverket 2010) framgår det tydligt att en bra miljö ska finnas. Både inne och ute. Ambitionen bör vara en lekplats som ger träning för det komplexa livet och där även naturmiljöns trygghetsskapande kvalitet och riskmoment bör ingå i bedömningen.

Att skapa miljöer där landskapet leker med barnen och de får uppleva miljön med hela kroppen (Mårtensson 2009a, 2012a) kräver kunskap. Ofta är det oväntade saker som ger lekimpulser (Stevens 2007) och som vuxen är det lätt att man försöker tänka ut vad barnen skulle kunna leka i de olika miljöerna. Det har sina begränsningar då barnen själva inte alltid vet vad de leker. En bra lek växlar mellan olika lekar och omformas ständigt av nya idéer som uppkommer, så som Mårtensson (2012a) beskriver den vidlyftiga leken. Om man ser hur naturen ser ut med naturliga lekbaser, anhalter och dynamiska områden (Mårtensson 2004, Grahns 2007) och använder det som utgångspunkt för gestaltning av planerade utemiljöer kan naturmiljö och lekredskap samverka. Forskningen visar (Ottosson 1997) att naturen också är viktig för tröst och trygghet samt i träningen av relationer (Searls 1960). Detta tycker jag också att man kan utläsa ur personalens värdering av den befintliga miljön. När barnen leker med naturinslagen så blir leken mer kreativ och det är i de mer vilda delarna av förskolegården som barnen tycker mest om att vara. Detta är barnens sätt att tala om var det på gården är bäst gestaltat för lek. Eftersom det är vuxna som beslutar hur det ska se ut på en

förskolegård, men barnen som i ska använda den borde rimligtvis de som ansvarar för miljön skaffa sig kunskap kring barnens behov. Därför är samarbete mellan de olika aktörerna ett sätt att skapa en medvetenhet kring gårdarna och vilka behov det finns av naturlika element.

Behovet av att klättra är tydligt hos barn och är ofta en risktagande lek (Sandseter 2010). Jag förvånades över att alla i fokusgrupperna var positiva till stenarna, under förutsättning att de var väl förankrade. Sten är hårt och om man faller på dem så kan tänder slås ut och man kan lätt få hjärnskakning. Men någon påpekade då "att hjärnskakning kan man få om man trillar på asfalten med". De naturliga klätterträden och bergen är få på förskolegårdarna. Oftast måste klätterbehovet tillgodoses genom tillförande av lekutrustning. Många av de färdiga klätterställningarna som finns på förskolorna, leder inte någonstans. Man klättrar upp för att sedan klättra ner igen. I bästa fall kan man komma till en rutschkana eller en utkiksplats. Genom att kombinera lekutrustning och naturelement kan en utvecklande klättring erbjudas. Att kunna klättra till en koja eller mellan lekanhalter gör att den motoriska träningen blir en del av leken. I sin forskning visar Jansson (2008, 2009) att de miljöer som barn tycker är bäst att leka i, är de som har kombinerat lekredskapen och naturen. I många fall får buskar agera kojor, vilket är ett bra alternativ. Men där det inte finns tillräckligt mycket buskar eller andra alternativ blir slitaget stort. Kojorna kan beroende av sin placering och uppbyggnad både vara anhalter i leken eller lugna områden där man kan få vara ifred och leka. Drivkraften hos barn att få möjlighet att själv bygga sina kojor, skapa barns platser (Rasmussen 2004), med brädor eller stora grenar är stor. Under platsinventeringen fann jag att barnen hade försökt skapa egna platser med grenar i buskarna och kring en stubbe. Men det lösa materialet var begränsat så möjligheterna var inte stora. Personalen berättade att barnen allra helst befinner sig i de stora buskagen som fungerar som kojor, precis som forskningen kring kojbyggande (Kylin 2005) visar.

Vatten är ett tydligt orosmoment bland vuxna. Men förskolan ser det som ett mycket utvecklande material och viljan att ge barnen den möjligheten är stor. En vattenbana eller öppen dagvattenränna skulle kunna fungera som en lekbas som startar leken eller en plats för sinnliga lekar (Mårtensson 2004, Grahn mfl 2007). Det innehåller ett utmärkande intressant naturelement som fungerar som utgångspunkt för leken. Så länge utformningen görs på ett sånt sätt att vattnet inte blir stillastående så anser förskolan att säkerheten är tillgodosedd. Naturmiljöer kännetecknas av att materialen består av naturelement, men även att miljön tillåts växa upp och vara lite vildare. Då har även djur och insekter möjlighet att trivas vilket uppskattas av barnen och berikar platsen. Både Jansson (2008, 2009) och Mårtensson (2009a, 2012a, 2012b) pekar på att naturen är en viktig del för att en lekmiljö ska vara väl fungerande ur flera perspektiv. Detta är något som inte kostar något extra för förskolan, det kan till och med sänka kostnaderna av underhållet, pengar som kan läggas på investeringar av material eller växter.

Enligt skolverkets kvalitetsgranskning 2012 har man inte lyckats göra bra förskolegårdar, eftersom de anser att de flesta gårdarna är oinspirerade och endast erbjuder att basutbud. Betyder det att alla förskolor har en dålig utemiljö? Nej, förmodligen inte och säkerligen finns det förskolor med fantastiska gårdar. Jag har inte i min undersökning frågat barnen vad de vill utan låtit personalen föra deras talan genom sina erfarenheter. Det kan naturligtvis ha sina brister. Barnens åsikter är viktiga. Det finns dock svårigheter när man ska ta reda på hur barn vill ha sin miljö. Dels finns ett kommunikationsproblem med de allra yngsta. De har svårt att både prata och rita och har inte heller utvecklat möjligheten att tänka i ett framtidsperspektiv. Jag tror att lekobservationer är det bästa sättet för att få en bild av deras behov.

Mina erfarenheter från tidigare tillfällen då jag pratat med mellanstora barn och deras utemiljö är att de har svårt att visualisera något som de inte har erfarenhet från. Ofta säger de det som är basutbudet, gungor, sandlådor och klätterställningar. Enstaka vilda idéer om swimmingpooler och bergochdalbanor kan komma fram. För att nå deras egentliga behov tror jag att man behöver jobba med alternativa former. Jag har arbetat med pedagogisk drama och tror att det skulle kunna vara en metod. Då används hela kroppen och man får med den emotionella upplevelsen av lek. Därifrån kan man föra en diskussion och se vad det kan innebära när man översätter det till en ritning. När det handlar om de äldsta barnen och tonåringarna ser jag det som en självklarhet att involvera dem. De måste mötas på ett mer vuxet plan där de ser att demokratin kan fungera. Här skulle ett samarbete med ämneslärare vara intressant. Jag tror också att de skulle vårda sin miljö och känna ansvaret för den på ett annat sätt när det får vara delaktiga.

Förhoppningsvis stannar inte mitt engagemang för förskole- och skolgårdar här. Inledningsvis ska samarbetet med förskolechefen fortsätta. Konkreta förslag har tagits fram på hur de undersökta gårdarna kan utvecklas. Förvaltningen ska ta ställning till förslagen och när det klart kan man se hur den ekonomiska situationen ser ut. Men det verkade inte som om naturmiljöer skulle vara dyrare än andra. Snarare tvärt om. Det är lätt hänt att olika projekt startas upp och att det sedan av någon anledning rinner ut i sanden. Om detta sker upprepade gånger kan energin och entusiasmen ta slut hos de inblandade. Personalen frågade oroligt, när de på väg ut efter gruppintervjun, om det skulle vara jag som skulle ta fram ritningarna på förslaget. De var rädda att deras åsikter skulle försvinna om det var någon ny som kopplades in. Jag förstår deras oro. Det är förmodligen inte första gången som de blir ombedda att yttra sig och gissningsvis har de inte upplevt att de har fått gehör för sina åsikter. Jag känner att det är viktigt att det verkligen blir ett projekt av detta. Inte bara för att personalen ska må bättre och känna sig viktiga, eller att förskolechefen får förverkliga sina tankar. Vilket naturligtvis vore bra. Utan också för att man ska kunna uppnå det som står i läroplanen för förskolan, att "förskolan ska erbjuda barnen en trygg miljö som samtidigt utmanar och lockar till lek och aktivitet. Den ska inspirera barnen att utforska omvärlden."

Jag mötte inga hinder till att utforma en trygg naturmiljö vid förskolan. Fastighetschefen, pedagogerna, skötselentreprenören och naturligtvis förskolechefen, som hade startat projektet, var alla positiva till naturmiljöer. Jag inser dock att det kan finnas andra delaktiga personer som inte har samma inställning. Att ge tid för att mötas över ansvarsområdena ökar i min mening kompetensen. Det kommer förmodligen även att spara tid, pengar och konflikter. Det ska vara fokus på barnen och en direkt kommunikation kring de problem och önskningar man har. Då kommer miljön bli så mycket bättre. Pengar har jag till viss del inte tagit ställning till. Detta eftersom planen är att det ska genomföras då ekonomin tillåter. Förskolechefens ambition är att ha en plan för utemiljön färdig och när pengar finns genomför man något från planen. Då får gårdarna en helhetsutformning även om allt inte genomförs samtidigt. Det ska bli intressant att följa projektet och se om och hur det genomförs. Och det allra mest intressanta blir att se hur barnen i så fall använder sin nya naturlek miljö.

Referenser

- Boverket (2013) *Boverkets byggregler*, www.boverket.se/Bygga—forvalta/Regler-om-byggande/Boverkets-byggregler-BBR/, 2013.11.23
- European standards (2008) *CSN EN 1176-1-11 + CSN EN 1177 Playground equipment and surfacing*, www.en-standard.eu/set-csn-en-1176-csn-en-1177-standards-for-playground/?gclid=CO_1tPn9-roCFclQ3godfzYAuw, 2013.11.23
- Ericson, G., (2006) *Lekplatsprogram för Malmö – policy och åtgärdsprogram för stadens lekplatser*, Malmö gatukontor
- Glader, E. & Petersson, J., (2007) *Policy för lekplatser*, Göteborg stad, Park- och naturförvaltningen
- Grahn, P., (1997), *Ute på dagis: hur använder barn daghemsgården?: Utformningen av daghemsgården och dess betydelse för lek, motorik och koncentrationsförmåga*, Stad och land 145, Alnarp: Movium
- Grahn, P., (2007) Barnet och naturen. IL.O. Dahlgren, S. Sjölander, P.J. Strid & A. Szczepanski, (Eds.), *Utomhuspedagogik som kunskapskälla*. Studentlitteratur, Lund (Kap 3)
- Hags (2006), *Dags att se över lek och friytor – I enlighet med Svensk Standard EN 1176-1177*, Hags Aneby AB
- Jansson, M., (2008) *Children's Perspectives on Public Playgrounds in Two Swedish Communities*, Children, Youth and Environments 18(2), SLU Uppsala
- Jansson, M., (2009) *Management and use of public outdoor playgrounds*, Landskapsutveckling, SLU Alnarp
- Konsumentverket (2013) *Regler i Sverige för lekplatser och lekredskap*, www.konsumentverket.se, 2013.05.09
- Kylin, M., (2005) *Många kojor och mycket spring: att planera med barns perspektiv. Gröna fakta 3:2005*, Movium, SLU
- Lenninger, A. & Olsson, T., (2006) *Lek äger rum*. Formas, Stockholm
- Maslow, A.H., (1970) *Motivation and personality* (andra utgåvan) New York, Harper & Row
- Mårtensson, F., (2004) *Landskapet i leken – en studie av utomhuslek på förskolegården*, SLU Alnarp
- Mårtensson, F., (2009) *Lek i verklighetens utmarker*, I Jensen, M & Harvard, Å *Leka för att lära, Utveckling, kognition och kultur*, 63-189, Studentlitteratur

- Mårtensson, F., Boldeman, C., Söderström, M., Blennow, M., Englund, J.-E., Grahn, P., (2009) *Outdoor environmental assessment of attention promoting settings for preschool children*, Health and place, Vol 15
- Mårtensson, F., (2012) *Hälsofrämjande äventyr med naturen som distraktion*, Socialmedicinsk tidskrift, 89 (3) 224-231
- Mårtensson, F., (2012), Plats för fri äventyrlig fysisk aktivitet. I Köhler, M (Ed.) *Barns hälsa, Skilda livsvillkor ger ojämlik hälsa*, Kommissionen för ett socialt hållbart Malmö
- Nebelong, H., (2004) *Nature's playground: Green Places may 04*, Landscape design trust, Surrey
- Olsson, T. Red., (2002) *Skolgården som klassrum: året runt på Coombes School*, Stockholm, Runa förlag AB
- Ottosson, J., (1997) *Naturens betydelse i en livskris*, Alnarp, Stad och Land 148
- Ranger, A. & Westerberg, K., (2004), *Metoder för möten: för ökat deltagande i lokalt förändringsarbete*, Miljöförvaltningen, Malmö Stad.
- Rasmussen, K., (2004) *Places for children – children's places*, Childhood www.chd.sagepub.com/content/11/2/155, 155-173
- Riksdagen (2004) *Produktsäkerhetslagen (2004:451)*, www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Produktsakerhetslag-2004451_sfs-2004-451/, 2013.11.23
- Riksdagen (2010) *Plan- och bygglag (2010:900)*, www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Plan—och-bygglag-2010900_sfs-2010-900, 2013.11.23
- Sandseter, E.B.H, (2010) *It tickles in my tummy! -Understanding children's risk-taking in play through reversal theory*, Journal of early childhood research, 8 (1), 67-88
- Searles, H.F., (1960) *The nonhuman environment in normal development and in schizophrenia*, New York, International universities press
- Skolinspektionen, (2012) *Rapport 2012:7, kvalitetsgranskning*, Skolinspektionen, Stockholm
- Skolverket, (2010) *Läroplan för förskolan Lpfö 98*, Skolverket, Stockholm
- Stevens, Q., (2007) *The ludic city exploring the potential of public spaces*, Routledge, London
- Åkerblom, P & Olsson., T. (2003) *När förvaltning och skola samverkar skapas nya möjligheter. Gröna fakta 4:2003*, Movium , SLU
- Alla foton är tagna av Malin Heij

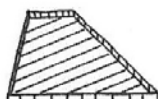
Bilagor

Bilaga 1 (Mårtensson 2009b)

Outdoor Play Environment Categories (OPEC)

A. Utomhusarean - två varianter:

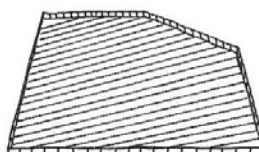
1 poäng	<1200 m ²	< 2000 m ²
2 poäng	1200-3000 m ²	2000-6000 m ²
3 poäng	>3000 m ²	> 6000 m ²

A1

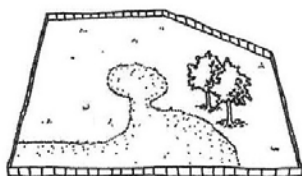
A2

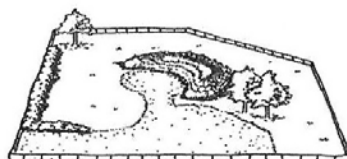
A3

B. Andelen buskar, träd och kullar:

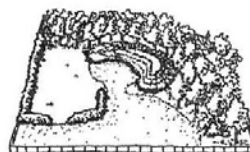
1 poäng	lite/ icke existerande
2 poäng	<hälften
3 poäng	≥hälften

B1

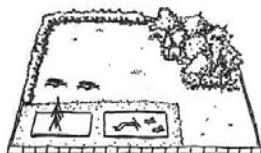
B2

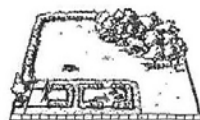
B3

C. Integrationen mellan vegetation, öppna ytor och lekplatser:

1 poäng	Ingen integration. Öppna ytor, vegetation och lekredskap finns i separata delar av miljön.
2 poäng	Något av följande karakteristika: a) Det finns träd eller buskar intill lekredskapen/lekytorna eller dessa är placerade i naturpartier på gården. b) De öppna ytorna ligger mellan lekredskapen/lekytorna.
3 poäng	Både a) och b) i alternativet för 2 poäng.

C1

C2a

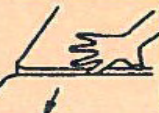

C2b

C3

Bilaga 2

Utdrag ur *Dags att se över lek och friytor – I enlighet med Svensk Standard EN 1176-1177, Hags (2006)*

an 6 m	Helt omslutna öppningar		Delvis omslutna öppningar	V-formiga öppningar	Utskjutande delar	Rörliga Redskapsdelar
	Styva	Flexibla				
Hela kroppen						
Huvud/hals huvudet först						
Huvud/hals fötterna först						
Arm och hand						
Ben och fot						
Finger						
Klädesplagg						
Hår						